

AGNIESZKA BUGAŁA

ULMOVCI

Po stopách
prvej blahoslavenej rodiny
v dejinách Cirkvi

 ZACHEJ[®].sk

ULMOVCI

AGNIESZKA BUGAŁA

ULMOVCI

Po stopách
prvej blahoslavenej rodiny
v dejinách Cirkvi

Copyright © by Agnieszka Bugała 2023
Copyright © by Wydawnictwo Esprit 2023

z poľského originálu *Ulmowie. Sprawiedliwi i błogosławieni*

Fotografie v prílohe knihy sú prevzaté z ulmowie.pl,
so súhlasom správcu stránky.

Ostatné fotografie pochádzajú z archívu autorky,
použité s jej súhlasom.

Vydal © Zachej.sk, 2023
Preklad © Pavol Petrík
Grafika © Bookwork.sk

Redaktorka Zuzana Ring
Jazyková korektúra Michaela Gočalová

Biblické citáty sú uvedené podľa oficiálneho katolíckeho prekladu
Svätého písma (SSV, 2016).

ISBN 978-80-8211-621-5

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie
reprodukovať v žiadnej podobe ani žiadnym spôsobom (elektronicky,
mechanicky, fotokópiami ani iným spôsobom) bez súhlasu vlastníka
autorských práv.

Vojna trvala, teror sa stupňoval, hladomor sa prehlboval, ale Wiktorija a Józef Ulmowci nestratili ducha a naďalej vyžarovali lásku. Mali už šesť detí, keď do svojho domu prijali osem ľudí, ktorých nemeckí okupanti odsúdili na smrť, pretože boli Židia. Kto by vtedy mohol povedať, že skutočne urobil všetko pre záchranu svojich blízkych? Čo dodávalo Ulmowcom silu? Z čoho čerpali nádej? Na čom stavali? V teba, Pane, som dúfal, nebudem zahanbený naveky. Krásne slová, ľahko sa spievajú, ale ako ich žiť? Autorka si kladie tie najťažšie otázky a hľadá na ne odpovede – skúma dokumenty, rozpráva sa so svedkami, zvažuje argumenty. Ukazuje neobyčajný, krásny, ťažký a naplnený život jednej rodiny. Vzor pre nás a pre celý svet. Pre každú dobu.

**Barbara Sułek-Kowalska, publicistka týždenníka TVP a členka
Výboru KEP pre dialóg s judaizmom**

Takmer všetci Poliaci už spoznali a ocenili hrdinský, ba priam heroický postoj rodiny Ulmowcov. Táto kniha ponúka odpoveď na najdôležitejšiu otázku: Prečo to urobili? Prečo sa obetovali pre iných? Čo je kľúčom k takýmto postojom? A to je dnes veľmi dôležité. V čase, keď si väčšina cení vlastné pohodlie viac ako milosrdenstvo.

Krzysztof Ziemięc, novinár

Modlitba za Božích bláznov v časech skazy

Bože, pošli nám bláznov,
ktorí sa odvážia poskytnúť nám pomoc
v Krištáľovú noc od slz a zrkadiel,
bláznov, ktorí v tmavých vlasoch
našich detí nevidia vši,
ale svetlo.

Potrebujeme bláznov,
ktorí uprostred noci
otvorí dvere a rozložia oheň,
aby zohriali
omrznuté ruky
a vysušili topánky.

Potrebujeme bláznov,
ktorí sa podelia
o posledné krajce chleba
do poslednej omrvinky,
napriek strachu,
že budú chýbať
najbližším.

Potrebujeme bláznov,
ktorí premlčia
drôtom vypálené čísla
a niťou prišité Dávidove hviezdy.

Ó, Bože, pošli nám bláznov,
ktorí budú neúnavne, deň čo deň,
pretkávať *Otče náš* a *Šema*
v jednom šepote pod jednou strechou,
pokým si utkajú tuniku
na poslednú cestu
do Jeruzalema.

Ó, Bože, stále potrebujeme bláznov,
ktorí neustúpia,
ktorí vytrvajú,
ktorých neodplaší
nečakaný výkrik:
Hände hoch!

Ó, Bože, pošli nám takých bláznov...
Amen.

Modlitba vznikla ako alúzia na text *Modlitby za Božích bláznov*
P. Louisa Josepha Lebreta, OP v posledný deň písania knihy
o rodine Ulmorcov pod názvom *Ulmovci. Po stopách prvej*
blahoslavenej rodiny v dejinách Cirkvi.

ÚVOD

Prečo Ulmowci?

Už nejaký čas sa v médiách objavuje toto priezvisko takmer ako heslo. V posledných mesiacoch – v súvislosti s blahorečením celej deväťčlennej rodiny – ho počuť čoraz častejšie. Nie každý však príbeh Ulmowcov pozná. Mnohí nechápu, prečo ich chce Cirkev vyhlásiť za blahoslavených – túto chudobnú rodinu s početnými deťmi z Markowej na Podkarpátí, ktorá počas vojny ukrývala Židov.

Veď aj ostatní ich ukrývali...

V samotnej Markowej osud národa, ktorý počas druhej svetovej vojny Nemci odsúdili na vyhladenie, tak pohol srdcami obyvateľov, že zo stodvadsať tam žijúcich Židov prežilo vojnu dvadsaťjeden. Okrem Ulmowcov im v obci pomohli Michał a Maria Barowci, Józef a Julia Barowci, Antoni a Dorota Szylarowci, Michał a Katarzyna Cwynarowci, Jan a Helena Cwynarowci, Michał a Wiktoria Drewniakowci, Jan a Weronika Przybylakowci a ďalší. Každý z dvadsaťjeden zachránených ľudí prežil len vďaka tomu, že niekto riskoval vlastný život, aby mu pomohol.

Nezaslúžili si teda aj ostatní, aby boli vyhlásení za blahoslavených? Je dôvodom blahorečenia Ulmowcov to, že zomreli pri ukrývaní Židov? Veď to bol osud mnohých dobrosrdečných Poliakov...

Prečo teda Ulmovci?

Józef a Wiktoría (rodená Niemczaková) boli manželmi od 7. júla 1935 až do svojej mučeníckej smrti 24. marca 1944. Už rok po svadbe sa im narodila prvá dcéra Stasia. Nasledujúci rok v októbri sa narodila Basia. V decembri 1938 sa manželom Ulmovcom narodil prvý syn Władzio. Ešte pred vypuknutím vojny manželia opäť čakali dieťa a v apríli 1940, takmer dva týždne po Veľkej noci, sa im narodil druhý syn, ktorému dali meno Franciszek. Nasledujúci rok, v júni 1941, sa narodil Antoś a o viac ako rok neskôr, v septembri 1942, Maria. Siedme dieťa, ktoré Wiktoría nosila pod srdcom od júla 1943, sa narodilo v čase popravy. V deň smrti mal Józef štyridsaťštyri rokov, jeho manželka tridsaťjeden. Ich deti mali v poradí: Stasia osem rokov, Basia sedem, Władzio šesť, Franuś štyri, Antoś necelé tri a Marysia rok a sedem mesiacov.

Józef a Wiktoría boli manželmi osem rokov a 261 dní. Odľúčili sa maximálne na niekoľko dní, keď musel Józef odísť kvôli rodinným záležitostiam. Nehádali sa, žili v harmónii. Ona bola skôr introvertná, trochu plachá, ale keď ste ju lepšie spoznali, bola srdečná a pohostinná. On bol otvorený, veselý, ľahko nadväzoval kontakty, bol dušou rodiny. Na fotografii zamestnancov mliekarene, v ktorej bol istý čas vedúcim, vidieť jeho úprimný, široký úsmev a veselosť vyžarujúcu z celej jeho osoby. Na záberoch, ktoré urobil svojej manželke, vidno tichú, láskavú, usmievavú ženu s hladkými lícami a príjemným vzhľadom. Vzájomne sa dopĺňali a boli si obrovskou oporou. Obaja boli pracovití, neúnavní pri svedomitom plnení každodenných povinností. Vzájomne sa motivovali a podporovali pri hľadaní spôsobov, ako uživiť deti a zabezpečiť im dôstojné životné podmienky. V tom čase neexistovala žiadna sociálna podpora pre mnohopočetné rodiny. Museli si poradiť sami.

No nestáždžovali sa. Udržiavali svoj domov čistý, krmili svoje deti, ako vedeli a v rámci možností im poskytovali všetko, čo potrebovali pre život. Robili oveľa viac, ako im to umožňoval skromný rodinný rozpočet. Kupovali a čítali knihy, predplácali si časopisy a spoločensky sa angažovali. Hoci vojna vypukla len štyri roky po ich svadbe, nestrácali nádej. Statočne vítali ďalšie deti, akoby vedeli, že budúcnosťou je človek, že bez detí niet zajtrajška. Vojny vypuknú a ničia existujúci svet, ale jedného dňa sa skončia a vtedy sú potrební ďalší dobrí ľudia. Je na nich, aby všetko obnovili, keď vojnové zbrane utichnu.

Manželia Ulmovci ukrývali Židov. V podkroví svojho malého domu poskytli úkryt ôsmim ľuďom. Pravdepodobne už koncom roka 1942, teda krátko po narodení Marie, prijali päť mužov z rodiny Goldmanovcov z Łańcuta (otca a štyroch synov) a vydaté dcéry Chaima a Ester Goldmanovcov z Markowej: Gołdu Grünfeldovú a Leu Didnerovú spolu s jej malou dcérou. V dome Ulmovcov žilo počas pätnástich mesiacov šestnásť ľudí. Hlásenie podané na nemeckú žandársku stanicu v Łańcute prerušilo túto ťažkú konšpiračnú činnosť života niekoľkých rodín. Nemecká okupácia a udávanie rozbehli mašinériu smrti.

Kľúčom k pochopeniu toho, v čom sú Wiktor a Józef Ulmovci výnimoční, nie je ich mučenícka smrť, pretože iste nechceli zomrieť. Nie je to ani skutočnosť, že ukrývali Židov – hoci ide o nepopierateľný a odvážny pokus o hrdinstvo.

Kľúčom je ich každodenný, pokojný, dobrý a cnostný život, ktorý priniesol ovocie mimoriadnej pohostinnosti v extrémne nebezpečných podmienkach a otvorenosti voči ľuďom, ktorí potrebovali pomoc. Keď na ich dvere zaklopali vystrašení a prenasledovaní Židia, Ulmovci už mali šesť detí. Maria, ktorá sa narodila v septembri 1942, mohla mať dva-tri mesiace. Bol koniec roka, zima a po troch rokoch vojny bolo čoraz

ťažšie užiť rodinu. Pragmaticky zmýšľajúci človek by uznal, že Ulmovci mali právo odmietnuť. Nikto by im to nemal za zlé.

Prečo nepovedali nie?

Boli nerozvážni?

Kto sa rozhodne riskovať, keď sám má deti a mal by sa starať predovšetkým o vlastnú rodinu?

Tieto otázky sa ozývajú aj po rokoch. Najmä dnes, keď na prvé miesto kladieme pohodlie, určitú životnú úroveň a vlastnú bezpečnosť. Často pomáhame, dokonca ochotne, ale len vtedy, keď nám samým nehrozí nebezpečenstvo. Delíme sa s inými, ale len vtedy, keď máme dostatok. Delíme sa s tým, čoho máme nazvyš. Je pravdou, že my kresťania čítame v *Evanjeliu svätého Matúša*: „Keď ti niekto bude chcieť vziať šaty, daj mu aj svoj plášť“ (porov. Mt 5, 40), ale každý z nás vie, aké ťažké je žiť doslova a verne podľa evanjeliových rád. Dokonca aj vtedy, keď nám jeho verše už dlhé roky rezonujú v ušiach a srdci.

Ulmovci však neodmietli.

Bola vojna, nebezpečenstvo straty života kvôli tomuto rozhodnutiu bolo veľké a reálne. Mali veľkú rodinu, malý, dosť stiesnený dom, skromný rozpočet a žiadne úspory na horšie časy, ale neodmietli. Ich rozhodnutie bolo úplne v súlade s tým, ako žili doteraz. Bolo to predovšetkým rozhodnutie ľudí, ktorí žijú Božím slovom. Pre Ulmovcov bolo otvorenie dverí prirodzeným dôsledkom toho, kým boli, aké hodnoty vyznávali, v koho verili a komu všetko zverili. Ich Sväté písmo, ktoré čítali, svedectvo o radoostiach rodiny, ale aj o slzách, bolestiach, slabostiach, zápasoch a bezmocnosti, ktoré sa počas 3189 dní

ich spoločného manželského života určite nie raz dostali do popredia, poskytuje odpovede na všetky otázky, ktoré Wiktorii a Józefovi nemôžeme – a ani nechceme – položiť.

Zdá sa, že otvoreniu dverí svojho domu sa tešili. Najprv svojim siedmim postupne pribúdajúcim deťom pod Wiktorii-ným srdcom a potom ôsmim prenasledovaným a odsúdeným Židom. Otvorili im dvere, pretože milovali. Prijímali ľudí, pretože čítanie Biblie im dávalo základnú istotu, že každý život je darom od Najvyššieho.

Áno, každý život je dar.

Človek ho môže prijať a chrániť, nikdy ho však nemôže vziať. Môže sa podieľať na odovzdávaní života ako mama a otec, ale nie je jeho darcom.

Môže sa tiež stať, že človek, ktorý berie evanjelium vážne, bude čeliť ohnivej skúške viery a lásky – riskovať vlastný život, aby pomohol zachrániť životy iných. Ak na svojej ceste nestretne žiadnych zlých ľudí, bude to pre všetkých – zachraňujúcich i zachraňovaných – skúška. Ak však stretne – niekto ich nahlási, zradí –, Ježišove slová o tom, že „nik nemá väčšiu lásku ako ten, kto položí život za svojich priateľov“ (Jn 15, 13), sa môžu stať v živote pomáhajúceho človeka dramatickou skutočnosťou. Presne to sa stalo manželom Ulmovcom. Boli zavraždení v predvečer Zvestovania Panny Márie, sviatku, ktorý nám ako žiadny iný dáva na vedomie, akú dôležitosť v Božích očiach má počiatok ľudského života pod srdcom matky.

Evanjelium mali na stole i vo svojich srdciach. Brali ho doslova, slovo za slovom. Bolo pre nich východiskom pri rozhodovaní. Bez kalkulácie a odhadovania rizík, keď išlo o pomoc druhému človeku. Napísali si naň svoju chartu.

Blahoslavení, ktorí vyznajú Ježiša pred ľuďmi, lebo aj on ich vyzná pred Otcom, ktorý je na nebesiach.

Blahoslavení sú tí, ktorí otvárajú dvere prenasledovaným pre evanjelium. Možno ich všetci budú nenávidieť, ale svojou vytrvalosťou si zachránia večný život (porov. *Lk 21, 19*).

Preto Ulmovci.

„Spravodliví sú veľkými poľskými hrdinami, na ktorých by mali byť Poliaci hrdí a mali by im vzdať najvyšší hold. Náš národ nikdy neprešiel takouto skúškou. Zachrániť iných ľudí, riskujúc smrť svoju i členov svojej rodiny, je predsa vrcholom odvahy. Najväčšie hrdinstvo, aké si viete predstaviť. Často si kladiem otázku, či by som v sebe našla toľko odvahy ako títo ľudia. Pochybujem o tom.“¹

1. kapitola

Po stopách Ulmovcov v Markowej

Múzeum

Do Markowej prichádzam v májové popoludnie. Nepoznám tu nikoho, kto by si pamätal Ulmovcov alebo Niemczakovcov, rodiny, z ktorých pochádzali Józef a Wiktor, hoci som sa pred príchodom snažila dohodnúť si niekoľko stretnutí s pamätníkmi. Z rôznych dôvodov sa žiadne z tých prisľúbených neuskutočnilo. Na odporúčanie markowského farára Pawła Tolpu začínam návštevou Múzea Poliakov, ktorí zachraňovali Židov počas druhej svetovej vojny. Múzeum nesie meno

.....
1 S. Weiss, *Polacy pozostali niezłomni*, „Rzeczpospolita“, 26. januára 2011.

rodiny Ulmorcov. Som sama, bez sprievodcu. Cestujem z Łańcuta. Na križovatke odbočím doprava a čoskoro uvidím hneď, strohú budovu múzea, ktorej podobu poznám z internetu.

Stavba nepripomína nízke chalupy z čias Ulmorcov, ktorých je v obci pomerne veľa a ktoré sú roztrúsené popri ceste. Moderná budova, pokrytá niečím, čo z diaľky vyzerá ako hrdzavý plech, bola navrhnutá architektmi verejných priestorov z varšavskej kancelárie Nizio Design International. Jej zakladateľ a majiteľ, pán Mirosław Nizio, je architekt, sochár a kultúrny mecenáš. To on v roku 2006 za prácu na stálej expozícii Múzea varšavského povstania dostal Zlatý kríž za zásluhy. Podieľal sa na vzniku Múzea dejín poľských Židov POLIN a jeho tím navrhol architektúru a stálu expozíciu Mauzólea mučeníctva poľských dedín v Michniówe a revitalizáciu komplexu bývalej uhoľnej bane „Julia“ vo Wałbrzychu. Pracuje aj na projekte architektúry a stálej expozície Múzea blahoslaveného Jerzyho Popiełuszka v Okopách a Národného múzea Holodomoru – genocídy v Kyjeve. Na počesť Poliakov, ktorí riskovali svoje životy, aby zachránili Židov odsúdených Nemcami na vyhladenie, navrhol minimalistickú, strohú budovu, ktorá tvarom pripomína dedinský dom. Pred budovou, na námestí vedúcom k vstupným dverám, sú v betóne osadené podsvietené tabule s menami Poliakov, ktorí za pomoc Židom zaplatili životom. Medzi menami, tesne pred veľkým sklom v stene, sú na malej sklenej doske, cez deň matnej, napísané mená: Wiktor, Józef, Stasia, Basia, Władzio, Franuś, Antoś, Marysia a nenarodený. Ulmorc. Klaknem si a prstom sa postupne dotknem každého mena. Je veľmi horúco, ale v túto hodinu sa už denné svetlo neodráža v obrovskom skle budovy a v tvárach Ulmorcov, ktoré vidno na fotografii. Rodina sa na tomto zábere tvári, akoby sa vítala s prichádzajúcimi. Ktovie, možno takto čakala na svojich hostí...

V popise projektu múzea na webovej stránke štúdia Nizio Design International sa dočítam: „Symbolická vízia domova, ktorá sa spája s láskou a bezpečím, sa konfrontovala s kompozičnými formami vyjadrujúcimi úzkosť a nebezpečenstvo. Interiér múzea je polotmavý, osvetlený svetelnou žiarou vychádzajúcou zo srdca budovy, ktorým je sklenený kváder symbolizujúci dom Ulmorcov. Prehliadková trasa múzea vedie okolo kvádra cez sedem tematických sekcií, kde história rozpráva prostredníctvom exponátov, dokumentov, fotografií a materiálov prezentovaných na manuálnych a multimediálnych prezentáciách.“²

Vstupujem dnu.

Otec Paweł mal pravdu, že je dobré začať návštevu Markowej práve tu. V suchom betónovom interiéri sa nachádza 117,3 m² výstavnej plochy. Na tmavých matných stenách sú obrázky, popisy a tlačidlá na zmenu jazyka. Všetky informácie sú k dispozícii v poľštine, angličtine a hebrejčine. Myšlienka Jana Karského: „Pre nás Poliakov to bola vojna a okupácia. Pre Židov to bol koniec sveta,“ ma na dlhú chvíľu zastaví pri stene. Môj pohľad padne na čierny drevený kríž zo sústružených prvkov, vystavený v sklenej vitríne. Popis ma informuje, že patrila Márii Szpytmovej, rodenej Niemczakovej, rodnej sestre Wiktorie Ulmovej. Modlitbová knižka s názvom *Pójdźmy Droga Krzyża (Poďme krížovou cestou)*, ktorá leží vedľa mňa, patrila Stanisławe Kuźniarovej, krstnej matke Władzia Ulmu, ktorá zomrela 20. apríla 2023 vo veku takmer 101 rokov. Na nápise je uvedené, že bola darovaná v Kielcach v roku 1934.

2 <https://nizio.com.pl/project/muzeum-polakow-ratujacych-zydow-podczas-ii-wojny-swiatowej-im-rodziny-ulmow-w-markowej/>.